

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Навчально-науковий інститут загальноуніверситетської підготовки
кафедра суспільно-гуманітарних наук

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри суспільно-гуманітарних наук

доц. _____ О.М. Максимець

«___» _____ 2018 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Психологія управління»

для здобувачів ступеня вищої освіти «Магістр»

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

(на основі ОКР «Бакалавр»)

факультет економіки та бізнесу

2018 – 2019 н.р.

Робоча програма навчальної дисципліни «Психологія управління» для здобувачів ступеня вищої освіти «Магістр» зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (на основі ОКР «Бакалавр») - Мелітополь, ТДАТУ, 2018. - 13 с.

Розробник: к. психол. н, ст. викладач Л. В. Єременко

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри суспільно-гуманітарних наук.

Протокол № 1 від 03 вересня 2018 року

Завідувач кафедри суспільно-гуманітарних наук

доц. _____ О.М. Максимець

«___» _____ 2018 року

Схвалено методичною комісією ННІ ЗУП для здобувачів ступеня вищої освіти «Магістр» зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (на основі ОКР «Бакалавр»)

Протокол від «___» _____ 2018 року № _____

Голова, доц. _____ Г.Г.Тараненко

«___» _____ 2018 року

© Єременко Л. В., 2018 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни денна форма навчання	
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: 07 «Управління та адміністрування»	Вибіркова	
Загальна кількість годин - 90	Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»	Курс	Семестр
Змістових модулів – 2		М1-й	9-й
		Вид занять	Кількість годин
Тижневе навантаження: Аудиторних занять – 4 год. самостійна робота студента – 2 год.	Ступінь вищої освіти «Магістр»	Лекції	30 год.
		Лабораторні заняття	--
		Практичні заняття	30 год.
		Семінарські заняття	--
		Самостійна робота	30 год.
		Форма контролю: диференційований залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою курсу «Психологія управління» є засвоєння основних принципів психологічних взаємовідносин у професійній діяльності; формування знань, навичок і вмінь, розвиток здібностей, що дають змогу здійснювати управлінську, організаційну, методичну, інноваційну діяльність, керуючи організаціями з урахуванням розвитку та ефективного використання їх кадрового потенціалу; набуття студентами вмінь визначати загальні корпоративні цінності, правила корпоративної етики та соціально-психологічні умови професійної діяльності.

Основні завдання дисципліни «Психологія управління»: сприяти розумінню сутності та соціальної значущості психології управління персоналом у сучасних умовах; психології особистості працівника та керівника у процесі здійснення управління; розвивати здібності до саморозвитку власних фахових якостей, їх відповідності службовому становищу в ієрархії управління; до формування ефективної управлінської

команди, яка професійно використовує людський потенціал у досягненні цілей організації; набуття загальних управлінських якостей та опанування керівних ролей.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти, за підсумками вивчення курсу «Психологія управління» повинні **знати**:

- теоретико-методологічні основи психології управління;
- психологічні аспекти керівництва і лідерства;
- психологію управління людськими ресурсами;
- соціально-психологічну специфіку ділового спілкування в управлінській

діяльності;

- психологію ведення ділових переговорів;
- форми організації та планування робочого часу в управлінні;

вміти:

- визначати психологічні особливості планування діяльності в організації;
- формувати та аналізувати кадрову політику;
- управляти соціальним розвитком трудового колективу;
- застосовувати сучасні методи планування потреб у персоналі;
- організовувати набір та відбір персоналу в конкретних умовах;
- володіти інструментарієм стимулювання працівників, що передбачає необхідність

урахування внутрішнього потенціалу працівника;

- здійснювати контроль виконання та професійно використовувати методи

стимулюючої оцінки цього виконання у процесі управління;

- інформаційно забезпечувати управління персоналом;
- забезпечувати методи оцінки персоналу;

- планувати й організовувати власну діяльність, сполучати в ній головні принципи управління, застосовуючи залежно від ситуації, найбільш доцільні й ефективні стилі і методи роботи.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади психології управління

Тема 1. Психологія управління як галузь психологічної науки

Визначення психології управління та її сутність. Предмет, об'єкт, завдання психології управління. Структура, функції та базові категорії психології управління. Головні проблеми психології управління. Види управлінських відносин. Поняття «керівник», «людський чинник», «психологія управління». Мета психології управління. Джерела психології управління. Методологічні засади і методи досліджень в психології управління.

Соціометрія та референтометрія як основний метод діагностування міжособистісних стосунків в організації.

Тема 2. Становлення та розвиток психології управління як галузі наукового знання

Зародження і розвиток ідей психології в лоні філософії та соціології. Формування психологічних знань про управління в теорії управління та сфері психології. Зародження і розвиток психології управління. Становлення і розвиток психології управління в Україні. Розвиток сучасної вітчизняної психології управління на основі нової соціально-економічної парадигми суверенності, незалежності в Україні. Напрями, течії зарубіжної психології управління.

Тема 3. Організація як соціальна система управління

Сутність феномену «соціальна організація». Теорії організацій. Види організацій та організаційна структура. Організаційна ефективність: її рівні та фактори. Організована діяльність людей як об'єкт управління. Соціально-психологічні чинники, що зумовлюють специфіку поведінки в організації. Особливості управлінської діяльності. Психологічні закономірності взаємодії людей в організованих соціальних системах.

Тема 4. Індивідуально-психологічні чинники організованої діяльності

Особливості індивідуальної поведінки. Особистісні компоненти діяльності. Функціональні компоненти діяльності. Демографічні характеристики. Індивідуально-психологічні змінні.

Тема 5. Психологія особистості в управлінні

Проблема особистості в психології управління. Теорії особистості та їх використання в управлінській практиці. Основні теорії особистісних рис керівника (лідера) як об'єкта психологічного дослідження.

Тема 6. Психологія лідерства та керівництва

Психологічні особливості управлінських стилів керівництва. Авторитет і лідерство у керівному впливі: психологічний аспект. Детермінанти та механізми розвитку особистості керівника. Феномен особистості підлеглого в психології управління. Психологічні особливості регресивного розвитку особистості керівника та управлінської деформації.

Тема 7. Загальні засади управлінської діяльності

Психологічна сутність управлінської діяльності. Управлінська діяльність: визначення, психологічна структура. Психологічний зміст функцій управлінської діяльності. Психологічні характеристики управління у виробничій та невиробничій сферах діяльності

та особливості управлінських функцій. Психологічні аспекти інформаційного забезпечення управлінської діяльності.

Тема 8. Соціально-психологічні особливості управління

Соціально-психологічні параметри управління. Психологія ділового спілкування в управлінні. Поняття «кадри управління», «керівник», «посада», «компетенція». Класифікація кадрів управління. Характеристика кадрів управління. Типи зв'язків «керівник-підлеглий». Структура діяльності керівника. Критерії та показники ефективності управлінської діяльності.

Змістовий модуль 2. Психологія управлінської діяльності

Тема 9. Психологічна характеристика готовності керівників організацій до управління

Поняття про психологічну готовність особистості до виконання діяльності. Зміст і структура психологічної готовності керівників організацій до управління. Характеристика основних компонентів психологічної готовності керівників організацій до управління. Рівень сформованої психологічної готовності керівників організацій до управління.

Тема 10. Мотивація діяльності в системі управління

Сутність поняття «мотивація». Мотиваційна сфера особистості керівника та підлеглого. Теорії мотивації трудової діяльності. Модель індивідуальних винагород в організації.

Тема 11. Група як складова соціальної системи управління

Поняття й види груп. Групова динаміка. Характеристика груп. Групові фактори ефективності трудової діяльності.

Тема 12. Психологія прийняття управлінського рішення

Управлінське рішення: визначення, мета, завдання, функції, принципи, види, психологічна сутність. Психологічні аспекти передачі управлінського рішення на виконання. Психологічні методи та прийоми здійснювання контролю і оцінювання якості виконання управлінського рішення. Психологічні аспекти змісту та видів взаємоадаптації людини та ЕОМ в процесі розробки, прийняття, виконання управлінського рішення. Психологічні особливості впливу управлінської діяльності на формування та розвиток у майбутнього менеджера професійно значущих якостей керівника.

Тема 13. Психологія спілкування та організації комунікації

Комунікативна природа управління. Комунікативний потенціал особистості керівника. Соціально-психологічна специфіка ділового спілкування в управлінській діяльності.

Сутність і особливості ділового (управлінського) спілкування. Ділове спілкування як засіб управлінського впливу. Етнокультурні особливості ділового спілкування. Призначення, функції і види переговорів. Стадії ведення переговорів. Методи, психологічні механізми і тактичні прийоми підготовки й ведення переговорів. Етнопсихологічні особливості учасників переговорного процесу.

Тема 14. Організаційна культура в системі управління

Сутність організаційної культури. Рівні прояву культури організації. Соціально-психологічний клімат (СПК) як емоційна складова організаційної культури.

Тема 15. Попередження, розв'язання та управління організаційними конфліктами

Способи запобігання конфліктів в організаціях. Управління конфліктами. Усвідомлення конфліктів. Виявлення та усвідомлення прихованих конфліктів. Обхід відкритих конфліктів. Основні напрями фактичного розв'язання конфліктів в організаціях. Коопераційне розв'язання конфлікту. Силowe розв'язання конфлікту. Запобігання конфліктами за допомогою «вертикальних» управлінських дій.

4. Структура навчальної дисципліни

Номер тижня	Вид занять	Тема заняття або завдання на самостійну роботу	Кількість			
			годин			балів
			лк.	пр.	СРС	
Змістовий модуль 1. <i>Теоретичні засади психології управління</i>						
1	Лекція 1	Психологія управління як галузь психологічної науки.	2			---
	Практичне заняття 1	Психологія управління як галузь психологічної науки.		2		3
	Самостійна робота 1	Загальні засади психології управління.			4	2,5
2	Лекція 2	Становлення та розвиток психології управління як галузі наукового знання.	2			---
	Практичне заняття 2	Становлення та розвиток психології управління як галузі наукового знання.		2		2
	Самостійна робота 2	Історія і сучасний стан розвитку психології управління.			4	2,5
3	Лекція 3	Організація як соціальна система управління.	2			---

	Практичне заняття 3	Організація як соціальна система управління.		2		3
	Самостійна робота 3	Психологія організації в управлінні.			4	2,5
4	Лекція 4	Індивідуально-психологічні чинники організованої діяльності.	2			---
	Практичне заняття 4	Індивідуально-психологічні чинники організованої діяльності.		2		2
	Самостійна робота 4	Психологічні особливості спільної діяльності в організації.			4	2,5
5	Лекція 5	Психологія особистості в управлінні.	2			---
	Практичне заняття 5	Психологія особистості в управлінні.		2		3
	Самостійна робота 5	Особистість у психології управління.			4	2,5
6	Лекція 6	Психологія лідерства та керівництва.	2			---
	Практичне заняття 6	Психологія лідерства та керівництва.		2		2
	Самостійна робота 6	Жіноче лідерство в системі управління.			4	2,5
7	Лекція 7	Загальні засади управлінської діяльності.	2			---
	Практичне заняття 7	Загальні засади управлінської діяльності.		2		3
	Самостійна робота 7	Управління людськими ресурсами та формування управлінських кадрів.			4	2,5
8	Лекція 8	Соціально-психологічні особливості управління.	2			---
	Практичне заняття 8	Соціально-психологічні особливості управління.		2		2
	Самостійна робота 8	Психологічний зміст функцій управління.			4	2,5
	ПМК 1	Підсумковий контроль за змістовий модуль 1				10
Всього за змістовий модуль 1			16	16	32	50
Змістовий модуль 2. Психологія управлінської діяльності						
9	Лекція 9	Психологічна характеристика готовності керівників організацій до управління.	2			---

	Практичне заняття 9	Психологічна характеристика готовності керівників організацій до управління.		2		3
	Самостійна робота 9	Роль керівника в системі управління.			4	2
10	Лекція 10	Мотивація діяльності в системі управління.	2			---
	Практичне заняття 10	Мотивація діяльності в системі управління.		2		3
	Самостійна робота 10	Сучасні теорії мотивації праці.			4	3
11	Лекція 11	Група як складова соціальної системи управління	2			---
	Практичне заняття 11	Група як складова соціальної системи управління		2		3
	Самостійна робота 11	Співвідношення «індивідуального» і «групового» в управлінні організаціями.			4	3
12	Лекція 12	Психологія прийняття управлінського рішення.	2			---
	Практичне заняття 12	Психологія прийняття управлінського рішення.		2		3
	Самостійна робота 12	Управлінське рішення як продукт управлінської діяльності.			4	3
13	Лекція 13	Психологія спілкування та організації комунікації.	2			---
	Практичне заняття 13	Психологія спілкування та організації комунікації.		2		3
	Самостійна робота 13	Психологічні особливості переговорів.			4	3
14	Лекція 14	Організаційна культура в системі управління.	2			---
	Практичне заняття 14	Організаційна культура в системі управління.		2		3
	Самостійна робота 14				4	3
15	Лекція 15	Попередження, розв'язання та управління організаційними конфліктами.	2			---
	Практичне заняття 15	Попередження, розв'язання та управління організаційними конфліктами.		2		2
	Самостійна робота 15	Конфлікти в управлінській діяльності.			4	3
	ПМК 2	Підсумковий контроль за змістовий модуль 2				10

Всього за змістовий модуль 2	14	14	28	50
Всього з навчальної дисципліни	30	30	60	100

5. Перелік питань, що виносяться на підсумковий модульний контроль

ПМК – 1

1. Визначення психології управління.
2. Предмет, об'єкт і завдання психології управління.
3. Міжпредметні зв'язки психології управління.
4. Психологічна сутність соціальної організації.
5. Поняття про особистість.
6. Структура особистості службовця.
7. Активність особистості службовця та її спрямованість.
8. Форми спрямованості особистості службовця: інтереси, переконання, схильності, світогляд, ідеали, установки.
9. Визначення суб'єкта управління.
10. Професіоналізм і компетентність керівника.
11. Визначення поняття «керівник».
12. Основні функції управлінської діяльності.
13. Лідерство в групах і колективах. Типологія лідерства.
14. Моделі взаємин лідера і групи.
15. Основні теорії лідерства.
16. Підходи до визначення професійно важливих якостей керівника.
17. Формування керівника як особистості.
18. Вплив соціального оточення на формування професійно важливих якостей керівника.
19. Професійно важливі якості керівника.
20. Професійні здібності службовця.
21. Стилi управління в системі державної служби.
22. Індивідуальний стиль управління.
23. Авторитет керівника: суб'єктивна та об'єктивна значущість.
24. Ширина і глибина авторитету. Стабільність авторитету.
25. Вплив соціального статусу керівника на його особистість.
26. Формування іміджу керівника.
27. Стратегія і тактика прийняття управлінського рішення в складних ситуаціях. Можливі типи стратегій.
28. Ситуативна детермінанта в прийнятті управлінського рішення.
29. Контроль виконання рішення. Усвідомлення керівником відповідальності за прийняте рішення.
30. Психологічні причини вад у прийнятті рішень керівником.
31. Організаційна функція в процесі управлінської діяльності службовця.
32. Урахування психофізіологічних, соціально-психологічних, вікових, статевих, етнопсихологічних особливостей виконавців управлінських рішень.
33. Психологічні особливості розподілу, делегування і прийняття повноважень у професійних стосунках.
34. Психолого-організаційні умови ефективного контролю.
35. Особливості ділового спілкування керівника.

ПМК – 2

36. Комунікативні здібності та їх розвиток у процесі службової діяльності.

37. Ділова бесіда, умови ефективного проведення переговорів.
38. Уміння слухати співрозмовника. Візуальний контакт у процесі ділового спілкування.
39. Теорії особистісних рис керівника.
40. Психологія індивідуального стилю управління.
41. Самоаналіз поведінки в діловому спілкуванні.
42. Міжособистісні відносини в групі.
43. Неформальні групи.
44. Характеристика групи як соціального феномена.
45. Групова динаміка та рівні проблем управління.
46. Стадії розвитку групи та управління груповою динамікою.
47. Функції ефективної групи і соціальні ролі її членів.
48. Умови ефективності групового вирішення проблем.
49. Характеристики членів групи як фактор ефективності.
50. Типи підлеглих.
51. Поняття соціально-психологічного клімату.
52. Фактори, які впливають на формування оптимального соціально-психологічного клімату.
53. Роль особистості керівника в стабілізації соціально-психологічного клімату.
54. Поняття конфлікту і конфліктної ситуації.
55. Конфлікти: види, структура, стадії протікання.
56. Передумови виникнення конфлікту в процесі спілкування.
57. Стратегія поведінки в конфліктній ситуації.
58. Форми поведінки керівника в ситуаціях конфлікту.
59. Провокування конфліктів, схильність до конфліктів.
60. Конструктивні конфлікти та їх використання в управлінській діяльності.
61. Активна підготовка керівника до конфліктного спілкування.
62. Етапи і засоби розв'язання конфліктних ситуацій.
63. Попередження конфліктних ситуацій і конфліктів.
64. Профілактика деструктивних конфліктних ситуацій.
65. Імідж. Сутність і елементи іміджу.
66. Методологічні принципи побудови іміджу.
67. Ефективне управління іміджем.
68. Харизма – особливий тип лідерства.
69. Створення іміджу як одна з основних задач публік рилейшнз
70. Спонсорство і меценатство як способи позитивного впливу на суспільну думку.

6. Рекомендована література

Основна

1. Бандурка А. М. Психология управления / Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Е. В.. – Харьков, 1998.
2. Євтушенко О. Н. Психологія управління : [науково-методичні рекомендації до семінарських занять з курсу «Психологія управління»] / О. Н. Євтушенко. – Миколаїв : Вид-во ПП Шамрай, 2007. – 64 с.
3. Психологія управління : [науково-практичні рекомендації по проведенню психологічного практикуму з курсу «Психологія управління»] / О. Н. Євтушенко. – Миколаїв : Вид-во ПП Шамрай, 2007. – 60 с.
4. Елисеев О. П. Практикум по психологии личности / О. П. Елисеев. – СПб. : Питер, 2001. – 560 с.

5. Карпов А. В. Психология принятия управленческих решений / А. В. Карпов. – М., 1998. – 318 с.
6. Логунова М. М. Соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності / М. М. Логунова. – К. : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. – 196 с.
7. Ложкин Г. В. Практическая психология конфликтов: [учебное пособие] / Г. В. Ложкин, Повякель Н. И. – К. : МАУП, 2000. – 256 с.
8. Мельник Л. П. Психологія управління : [курс лекцій] / Л. П. Мельник. – 2-ге вид., стереотип. – К. : МАУП, 2002. – 176 с.
9. Москвичов С. Психологія ділового спілкування / С. Москвичов. – К., 1999. – 286 с.
10. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2003 – 568 с.
11. Психологія професійної діяльності і спілкування, за ред. Е. Орбан, Д. М. Гриджука. – К. : «Преса України», 1997. – 192 с
12. Савельєва В. С. Психологія управління : [навчальний посібник] / В. С. Савельєва. – К. : ВД «Професіонал», 2005. – 320 с.
13. Семиченко В. А. Психологія особистості / В. А. Семиченко. – К. : Ешке О. М., 2001. – 427 с.
14. Щекин Г. В. Практическая психология менеджмента: Как делать карьеру. Как строить организацию : [научно-практическое пособие]. – К. : Украина, 1999. – 399 с.

Допоміжна

15. Агеев В. С. Межгрупповое взаимодействие: Социально-психологические проблемы / В. С. Агеев. – Изд-во МГУ, 1990. – 239 с.
16. Аникеев Н. П. Психологический климат в коллективе / Н. П. Аникеев. – М., 1989. – 360 с.
17. Бородкин Ф. М. Внимание: конфликт! / Ф. М. Бородкин, Н. М. Коряк. – Новосибирск : Наука, 1989. – 190 с.
18. Волков И. Г. Личность руководителя и стиль управления / И. Г. Волков. – М., 1999. – 320 с.
19. Вудкок М. Раскрепощенный менеджер / М. Вудкок, Д. Френсис. – М., 1991. – 420 с.
20. Годфруа Ж. Что такое психология: В 2 т. / Пер. с фр. Н. Н. Алипова; под ред. Г. Г. Аракелова / Ж. Годфруа. – М. : Мир, 1996. – 370 с.
21. Деркач А. А. Акмеология / А. А. Деркач // Личность: профессиональное развитие человека. Кн. 1-5. Акмеологические основы управленческой деятельности. – М. : РАТС, 2000. – Кн. 2. – 536 с.
22. Деркач А. А. Стратегии підбора и формирования управленческой команды / А. А. Деркач, И. В. Калинин. – М. : РАГС, 1993. – 29 с.
23. Деркач А. А. Формирование и развитие профессионального мастерства руководящих кадров: социально-психологический тренинг и прикладные психотехнологии / А. А. Деркач, А. П. Сотников. – М. : Луч, 1993. – 72 с.
24. Дубравська Д. М. Основи психології / Д. М. Дубравська. – Львів, 2001. – 380 с.
25. Євтушенко О. Н. Психологія управління : [науково-практичні рекомендації по проведенню психологічного практикуму з курсу «Психологія управління»] / О. Н. Євтушенко. – Миколаїв : Вид-во ПП Шамрай, 2007. – 60 с.
26. Заикин В. Г. Менеджер: психологические секреты профессии / В. Г. Заикин, А. П. Чернышев. – М., 1992. – 165 с.
27. Захарова А. В. Психология развития самооценки / А. В. Захарова. – Мн., 1993. – 99 с.
28. Кричевский Р. Л. Психология малой группы: Теоретический и прикладной аспекты / Р. Л. Кричевский, Е. М. Дубовская. – М. : МГУ, 1991. – 207 с.

29. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Международ. гуманит. фонд «Знание», 1996. – 308 с.
30. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 479 с.
31. Морозов А. В. Деловая психология : курс лекций ; [Учебник для высших и средних специальных учебных заведений] / А. В. Морозов. – СПб. : Изд-во Союз, 2000. – 576 с.
32. Панфилова А. П. Деловая коммуникация в профессиональной деятельности / А. П. Панфилова. – СПб. : Знание, 1999. – 496 с.
33. Психологические исследования : проблемы формирования личности профессионала / под. ред. В. А. Бодрова. – М. : ИП РАН, 1991. – 124 с.
34. Психология : [учебник для гуманитарных вузов] / под общ. ред. В. Н. Дружинина. – СПб. : Питер, 2001. – 656 с.
35. Резников Е. Н. Межличностные отношения // Современная психология : справочное руководство / Резников Е. Н. ; под ред. В. Н. Дружинина. – М. : Инфра-М, 1999. – 687 с.
36. Сиягин Ю. В. Руководитель организации и его команда (теоретическая модель) / Ю. В. Сиягин. – М., 1996. – 216 с.
37. Соснин В. А. Как стать хозяином положения. Анатомия эффективного общения. Руководство практического психолога / В. А. Соснин, П. А. Лунев / ИП РАН. – М. : Academia, 1996. – 219 с.
38. Утюжанин А. П. Социально-психологические методы управления коллективом / А. П. Утюжанин, Ю. А. Устюмов. – М., 1993. – 386 с.
39. Цепцов В. А. Переговоры : Психология, воздействие, практика / В. А. Цепцов / Ран, Ин-т психологии. – М. : ИП РАН, 1996. – 134 с.
40. Шульц Д. История современной психологии / Д. Шульц, С. Э. Шульц ; пер. с англ. Говорунов А. В. – СПб. : Евразия, 1998. – 526 с.
41. Яхонтова Е. С. Эффективность управленческого лидерства / Е. С. Яхонтова. – М. : ТЕИС, 2002. – 501 с.

7. Інформаційні ресурси

<http://lection.com.ua/psychology/optp/mizhosobistisni-stosunki-spilkuvannya-osnovi-psihologiyi-ta-pedagogiki>

<http://www.info-library.com.ua/books-book-113.html>

http://www.koob.ru/common_psychology/

<http://all-psychology.ru/>

<http://www.student-works.com.ua/kursovi/other/655.html>

Навчально-інформаційний портал ТДАТУ: <http://nip.tsatu.edu.ua/>

Сайт кафедри суспільно-гуманітарних наук: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/>

Наукова бібліотека ТДАТУ <http://www.nip.tsatu.edu.ua/biblioteka/>

Електронні підручники онлайн «Психологія»: <http://chitalka.info/psy.html>

Вісник психології і соціальної педагогіки: <http://psyh.kiev.ua/nma-referats/fla-refers/lang-1/referat-109/referatpart-4/index.html>